

مركز جهانی علوم اسلامی
جمهوری اسلامی ایران - قم - ۱۳۵۸

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

**تفسیر تطبیقی سوره تحریم از تفاسیر مجمع البیان، المیزان،
طبری، الدر المنثور، منهج الصادقین، نور الثقلین،
قرطبی، فخر رازی و ابن عربی**

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته فقه و معارف اسلامی

گرایش: قرآن

نگارش: خداداد دانش

استاد راهنما: حجة الاسلام و المسلمین دکتر محمد جواد سعدی

استاد مشاور: حجة الاسلام و المسلمین سید عبد الرسول حسینی زاده

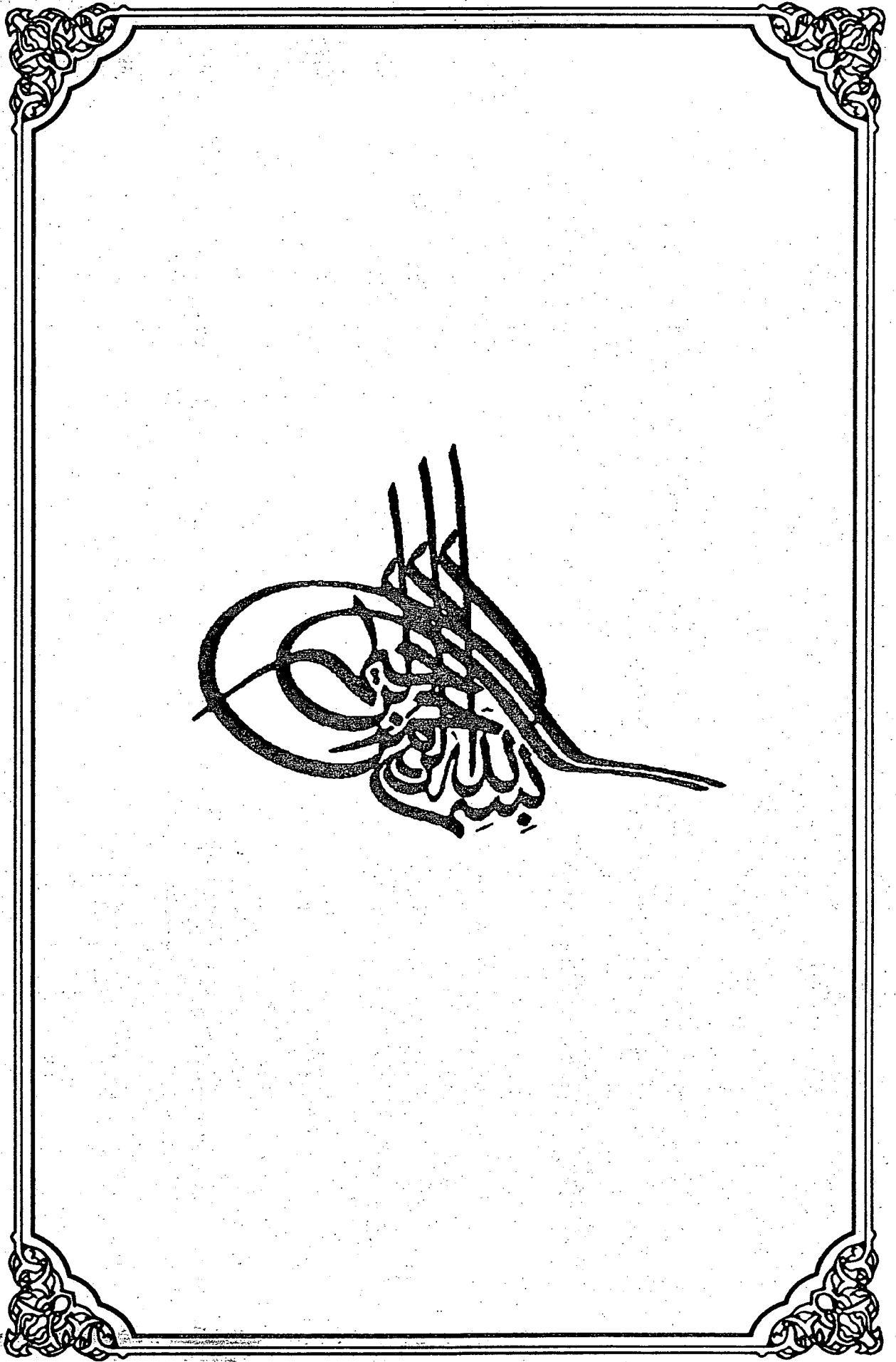
اسفند ۱۳۸۵

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی	
شماره ثبت:	۱۷۴
تاریخ ثبت:	

- مسئولیت مطالب مندرج در این پایان نامه به عهده نویسنده می باشد.

- هر گونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع، بلا اشکال است و نشر آن در داخل کشور منوط به اخذ

مجوز از مرکز جهانی علوم اسلامی است.

سپاس و تشکر

حمد و سپاس بی پایان خداوند را، که با لطف و عنایت خویش توفیق به پایان رساندن این رساله را

برایم عطا فرمود

و با تقدیر و تشکر فراوان از زحمات و تلاش بی وقفه استاد محترم راهنما: حجت الاسلام و المسلمین دکتر محمد جواد سعدی و نیز از زحمات و کوشش بی دریغ استاد محترم مشاور: حجت الاسلام و المسلمین سید عبدالرسول حسینی زاده که با صبر و حوصله تمام و بدون هیچ محدودیتی، وقت گران بهایشان را در به ثمر رسیدن این پژوهش در اختیارم قرار دادند. توفیق و سعادت برای این بزرگواران را از خدای منان خواستارم.

والسلام علیکم

اهداء

این رساله ناچیز را تقدیم می‌کنم، به پیشگاه مقدس بانوان نمونه اسلام، پشتیبان رسالت نخستین بانوی مسلمان حضرت خدیجه کبری (علیها سلام) و حامی امامت حضرت صدیقه کبری فاطمه زهرا (علیها سلام) و همچنین به محضر مبارک پیام‌رسان انقلاب خون باز و آزادی بخش امام حسین (ع) حضرت زینب کبری (علیها سلام).

چکیده:

موضوع مورد تحقیق در این رساله تفسیر تطبیقی سوره تحریم «از نظر عده‌ای از مفسران شیعه و اهل سنت» می‌باشد.

سوره تحریم از سوره‌های ممتحنات است بر اساس ترتیب نزول سوره ۱۰۷ قرآن می‌باشد. در سال دهم هجرت در مدینه نازل شده است. پنج آیه اول سوره ماجرای خانوادگی پیامبر (ص) را بیان می‌کند. از این آیات استفاده می‌شود که ماجرا شدید است، چون که.

۱- پیامبر (ص) را مورد عتاب قرار می‌دهند، که در واقع این عتاب به برخی از زنان حضرت است که سرایشان را فاش نمودند.

۲- تعبیر «ان تتوبا الی الله» که در آن التفات از غایب به خطاب بکار رفته مبالغه در عتاب را می‌رساند.

۳- آن زنان با افشای سر، میل به باطل یافتند و از خط مستقیم خارج شدند و بر علیه پیامبر (ص) هم داستان گشتند. آنان به نوعی موجب اذیت پیامبر (ص) گردیدند. توبه‌ای پذیرفته می‌شود که دارای شرایط زیر باشد: گناه را از روی جهالت انجام داده باشد، زود توبه کند، اصرار بر گناه نداشته و از گناه متنفر باشد.

۴- صالح المؤمنین در روایات فریقین منظور امام علی (ع) است.

عمده مطالبی که از آیات دیگر این سوره استفاده می‌شود عبارتند از:

۱- مؤمنان در برابر خویش و خانواده‌شان مسئول می‌باشد طبق روایات انسان می‌تواند خودش را از طریق انجام دادن وظایفش و ترک نمودن محرمات از آتش حفظ نماید. همچنین خانواده‌اش را با تربیت صحیح و آموزش و دستورات دینی از عذاب حفظ نماید.

۲- مسلمانان وظیفه دارند که با کفار و منافقان جهاد کنند. جهاد بر دو گونه است: ابتدایی و دفاعی. جهاد با کفار به این طریق است که ابتدا حق را برای آنها بیان کند اگر نپذیرفتند به وسیله شمشیر با آنها جهاد می‌شود. جهاد با منافقان به این است که با جذب نمودن قلب‌های آنها جلو کار شکنی‌شان، در برابر پیشرفت اسلام گرفته شود.

۳- بر انسان لازم و واجب است که از گناهان توبه کند.

۴- زن و مرد از لحاظ رسیدن به مقام قرب الهی یکسان هستند، هر کدام می‌توانند مقامات عالیه انسانی را کسب نمایند. همانطوری که بعضی از مردان با خود سازی و تقوا توانسته‌اند فرشته الهی را مشاهده کنند و با او هم صحبت شوند. بعضی از زنان نیز به آن مقام رسیده‌اند.

۵- کلیدواژه: تحریم، ازواج النبی اهل، توبه، جهاد، مثل، تفسیر، تأویل، سبب نزول

فهرست مطالب

* فصل اول (کلیات و تعریف واژه‌ها)

الف: کلیات

۲ مقدمه
۳ تعریف مسئله
۳ ضرورت تحقیق
۴ پیشینه تحقیق
۴ اهداف تحقیق
۴ روش تحقیق

ب: تعریف واژه‌ها

۴ سبب نزول سوره:
۵ کاربرد سبب و اسباب در قرآن
۵ معنای اصطلاحی:
۶ اهمیت سبب نزول:
۶ راه شناخت سبب نزول:
۶ تعریف لغوی تفسیر
۹ تفسیر در اصطلاح:
۱۰ تأویل در لغت
۱۱ تأویل در اصطلاح:
۱۳ فرق تفسیر و تأویل
۱۴ نام‌های سوره تحریم
۱۴ مکان نزول:
۱۸ نظر مفسران

* فصل دوم (ماجرای پیامبر (ص) با بعضی از همسرانش)

- ۲۰..... آشنایی مختصر با همسران رسول خدا (ص).....
- ۲۰..... حضرت خدیجه
- ۲۱..... ام سلمه:
- ۲۱..... میمون:
- ۲۱..... سوده:
- ۲۱..... عایشه:
- ۲۲..... حفصه:
- ۲۲..... ام حبیب:
- ۲۲..... زینب:
- ۲۲..... جویریة:
- ۲۳..... صفیه
- ۲۳..... فلسفه تعدد زنان پیامبر (ص):
- ۲۴..... تفسیر سوره تحریم
- ۲۴..... نکات:
- ۲۴..... نکته اول: چرا پیامبر (ص) را با عنوان بنی موزد خطاب قرار داده است؟
- ۲۵..... نکته دوم: پیامبر (ص) چه چیز را بر خودش حرام کرد؟
- ۲۶..... لغات:
- ۲۸..... نکته سوم: آیا پیامبر (ص) بر ترک یک عمل قسم خورد؟
- ۲۸..... نکته چهارم: آیا پیامبر (ص) کفاره قسم داد؟
- ۳۰..... تعریف قسم
- ۳۰..... اقسام قسم
- ۳۰..... ۱- قسم لغو:
- ۳۰..... ۲- یمین الغموس:
- ۳۰..... ۳- یمین المنا شده:
- ۳۰..... ۴- یمین العقد:
- ۳۱..... شرایط قسم

- ۳۱ کفاره قسم:
- ۳۲ منظور از بعض ازواجه کیست؟
- ۳۴ بررسی احادیثی که بیانگر حکومت ابی بکر و عمر است
- ۴۱ خبر شهادت علی (ع) توسط پیامبر اسلام (ص).
- ۴۲ خبر شهادت حضرت زهرا(س) توسط پیامبر (ص).
- ۴۲ خبر شهادت امام حسین (ع) توسط پیامبر (ص).
- ۴۳ مخاطب «توبا».
- ۴۴ علت جمع آمدن «قلوبکما».
- ۴۵ معنایی: «تظاهرا».
- ۴۶ آیا صالح جنسیت را می‌رساند.
- ۴۷ مراد از صالح المومنین:
- ۴۹ مسلمات.
- ۴۹ مومنات.
- ۴۹ قانتات.
- ۵۰ تائبات.
- ۵۰ عابدات.
- ۵۱ سائحات.
- ۵۱ ایمان.
- ۵۳ فرق اسلام و ایمان.
- ۵۳ ثبیات.
- ۵۳ ابکارا.
- ۵۴ آیا زنان بهتر از همسران رسول خدا (ص) وجود دارد؟
- ۵۵ نقد این نظریه.
- ۵۶ هدف قرآن از بیان نمودن ماجرای خانوادگی پیامبر (ص).

* فصل سوم (مسئولیت‌های خانوادگی)

۵۹	لغات
۵۹	قو:
۵۹	غلاظ:
۶۰	چگونه خورد و خانواده خود را از آتش حفظ نمایم؟
۶۱	غلاظ و شداد فرشتگان
۶۱	معصوم بودن ملائکه
۶۲	تکلیف ملائکه
۶۳	علت تهدید مومنان به آتش
۶۴	زمان عذر خواهی کفار
۶۴	تعریف خانواده:
۶۵	خانواده و اسلام:
۶۵	حقوق و مسئولیت‌ها
۶۵	۱- حقوق زوجین و مسئولیت آنها:
۶۶	الف) حقوق شوهر و مسئولیت‌های زن:
۶۷	ب- حقوق زن و مسئولیت شوهر:
۶۸	شرایط وجوب نفقه:
۶۸	حقوق فرزند و مسئولیت والدین
۶۹	۱- ناه گذاری نیکو:
۶۹	۲- ادب نکو
۷۰	۳- تعظیم:
۷۱	۴- عدالت:
۷۱	۵- احترام:
۷۲	۶- محبت:
۷۲	۷- نیازهای جسمی کودک
۷۳	۸- ازدواج:
۷۳	حقوق والدین و مسئولیت فرزند

- ۷۳ ۱- اطاعت:
- ۷۴ ۲- نیکی در حق پدر و مادر:
- ۷۵ ۳- دعا برای والدین:

* فصل چهارم (توبه)

- ۷۷ لغات
- ۷۷ توبه:
- ۸۰ نور منافقین:
- ۸۱ تعریف توبه
- ۸۱ توبه در لغت:
- ۸۱ توبه در اصطلاح:
- ۸۱ توبه نصح
- ۸۳ فرق توبه و استغفار:
- ۸۴ فرق توبه و انابه:
- ۸۴ اقسام توبه
- ۸۴ ۱- توبه اخص:
- ۸۴ ۲- توبه خواص:
- ۸۴ ۳- توبه عام:
- ۸۵ اقسام توبه کنندگان:
- ۸۵ شرایط توبه
- ۸۶ منظور از جهالت
- ۸۷ شرایط توبه و استغفار از نظر امام علی (ع)
- ۸۷ موانع توبه
- ۸۸ لغات
- ۸۹ مراد از «رحمت»
- ۹۰ ثمرات توبه
- ۹۰ منظور از توبه

* فصل پنجم (جهاد با کفار و منافقین)

۹۵ علت خطاب به «نبی»:
۹۵ غلظ:
۹۵ مراد از جهاد با کفار و منافقین*:
۹۷ تعریف جهاد:
۹۷ جهاد در اصطلاح:
۹۷ کفر:
۹۸ کفر در اصطلاح:
۹۸ انواع جهاد:
۹۸ الف- جهاد ابتدائی:
۹۹ شرایط جهاد ابتدائی:
۱۰۰ کسانی که با آنها جهاد ابتدائی واجب است عبارتند از:
۱۰۰ ۱- مشرکان و کفار حربی:
۱۰۰ حرب در لغت:
۱۰۰ در اصطلاح:
۱۰۱ ۲- اهل کتاب و کفار ذمی:
۱۰۱ شرایط ذمه:
۱۰۱ ۱- قبول جزیه:
۱۰۱ جزیه در اصطلاح:
۱۰۲ ب) جهاد دفاعی:
۱۰۲ کسانی که با آنها جهاد دفاعی واجب است عبارتند از:
۱۰۲ ۱- کفار و مشرکان مهاجم:
۱۰۳ ۲- جهاد با بغاة:
۱۰۳ اقسام بغاة:
۱۰۴ ۳- جهاد با محارب:
۱۰۴ راه ثبوت محاربه:

- ۱۰۴..... حد محارب:
- ۱۰۵..... کیفیت حد محارب
- ۱۰۵..... کیفیت به دار آویختن محارب
- ۱۰۶..... هدف جهاد
- ۱۰۸..... منافقین
- ۱۰۸..... در اصطلاح قرآن
- ۱۰۷..... انواع نفاق
- ۱۰۷..... شروع نفاق
- ۱۰۹..... صفات منافقان
- ۱۰۹..... صفات منافق در قرآن
- ۱۱۰..... وظیفه مسلمانان در مقابل منافقان
- ۱۱۱..... ۱- افشاگری:
- ۱۱۱..... ۲- مقابله با حربیه‌های منافقان:
- ۱۱۲..... خیانت‌های منافقان:
- ۱۱۲..... ۱- پیمان بستن با یهود و تشویق آنها به جنگ:
- ۱۱۲..... ۲- کناره‌گیری از لشکر اسلام در جنگ احد:
- ۱۱۳..... ۳- ساختن مسجد صرار:
- ۱۱۴..... ۴- فتنه پیا کردن در داستان سقایت:

*** فصل ششم (زنان نمونه در سوره تحریم)**

- ۱۱۸..... خیانت همسران لوط و نوح
- ۱۱۹..... چرا قرآن خطاب به قیل نموده است؟
- ۱۲۰..... منظور از احصت فرجها
- ۱۲۱..... منظور از روح
- ۱۲۳..... قانتین
- ۱۲۴..... معنای لغوی مثل
- ۱۲۴..... مثل در اصطلاح

۱۲۴ دو نمونه قرآنی
۱۲۴ نمونه بدان
۱۲۴ زن نوح
۱۲۴ زن لوط
۱۲۶ نمونه خوبان
۱۲۶ معرفی اجمالی آسیه
۱۲۷ الگو بودن آسیه
۱۲۷ نقش آسیه در نجات موسی (ع)
۱۲۸ ایستادگی در مقابل فرعون
۱۲۸ تقرب به خدا
۱۲۸ دعای آسیه
۱۲۹ قتل آسیه
۱۳۰ حضرت مریم (س)
۱۳۰ آشنائی مختصر با مریم (س)
۱۳۱ نام گذاری مریم
۱۳۱ عبادت مریم (س)
۱۳۲ عفت مریم (س)
۱۳۳ مریم صدیق
۱۳۳ محدثه بودن مریم (س)
۱۳۴ اصطفاء حضرت مریم (س)
۱۳۵ آیا مریم (س) بطور مطلق اصطفاء شده است؟
۱۳۶ تطهیر مریم
۱۳۸ فوائد این مثل ها
۱۳۸ جمع بندی
۱۴۳ منابع فارسی
۱۴۴ منابع عربی

فصل اول کلیات و تعریف واژه‌ها

الف: کلیات

مقدمه

رساله حاضر تحت عنوان تفسیر تطبیقی سوره تحریم از تفاسیر جامع البیان فی تفسیر القرآن، احکام القرآن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، التفسیر الکبیر، الجامع لاحکام القرآن، الدر المثور فی تفسیر المأثور، منهج الصادقین فی الزام المخالفین، تفسیر نور الثقلین و المیزان فی تفسیر القرآن تهیه و تدوین شده است. بیشتر مباحثی که در این رساله آمده به شرح ذیل می‌باشد. پس از بیان چکیده مطالب، به طرح پژوهش پرداخته شده و بعد از آن درباره مباحث اصلی پژوهش در ضمن شش فصل پایان پذیرفته است.

تعریف مسئله

تفسیر قرآن به دو نوع کلی، تفسیر ترتیبی و تفسیر موضوعی تقسیم می‌شود. آنچه تاکنون مورد اهتمام مفسران فریقین بوده همین دو نوع تفسیر است که هر کدام نیز به نوبه خود تقسیم بندی‌های خاص خود را دارند و به شیوه‌های مختلف انجام می‌گردد. شیوه دیگر تفسیر که تاکنون در حوزه تفسیر قرآن به صورت مستقل به آن پرداخته نشده، تفسیر تطبیقی یا مقارن است. این نوع تفسیر به بررسی مقایسه‌ای دیدگاه‌های شیعه و اهل سنت درباره مفاهیم قرآن می‌پردازد.

مراد از این تطبیق، مقایسه بین دو مکتب از میان مکاتب و یا روش‌های گوناگون تفسیری مانند روش ادبی، روایی، کلامی نیست؛ بلکه بررسی تطبیقی تفسیر آیات، آزاد از روش‌ها و مکاتب گوناگون آن تنها بر اساس دو نگاه شیعی و اهل سنت می‌باشد.^۱

سوال اصلی: محتوای سوره تحریم از نظر فریقین چیست؟

سؤالات فرعی

- ۱- اعضای خانواده چه وظائف نسبت به همدیگر دارند؟
- ۲- آیا توبه واجب است؟ شرایط توبه چیست؟
- ۳- جهاد با چه کسانی واجب است؟ شرایط آن چه می‌باشد؟
- ۴- زنان نمونه در سوره تحریم چه کسانی هستند؟

ضرورت تحقیق

تفسیر تطبیقی دارای اهمیت و ضرورت فراوان می‌باشد، طرح و تدوین این نوع تفسیر در درک و ارزیابی درست از مبانی و مفاهیم آیات از دیدگاه‌های فریقین ما را یاری می‌نماید. و دارای آثار مثبت و درخشان خواهد بود. از جمله:

- ۱- کشف نقاط قوت و ضعف فریقین در مبانی تفسیر و دیدگاه‌های تفسیری.
- ۲- شناخت نقاط اشتراک و افتراق فریقین در مبانی تفسیر و مفاهیم تفسیری.
- ۳- مرزبندی دقیق از اختلافات مبانی یا تفاوت‌های بنایی و بررسی و نقد هر کدام در جای خود.
- ۴- کشف اختلاف‌های لفظی فریقین که حجم زیادی از اختلاف‌ها را به خود اختصاص داده و خارج کردن آنها از دایره بحث.
- ۵- محک زدن نقاط افتراق بر اساس مدارک و اصول پذیرفته شده، نزد هر کدام از دو فریق.
- ۶- آشکار ساختن بسیاری از داوری‌های ناآگاهانه و یا اتهام‌های متعصبانه.^۱

^۱ فتح الله نجار زادگان، تفسیر تطبیقی، قم، انتشارات مرکز جهانی علوم اسلامی، ۱۳۸۳هـ ق، چاپ اول، ص ۱۳.

پیشینه تحقیق:

در تفاسیر اجتهادی فریقین تا حدودی به بررسی و نقد دیدگاه‌های یکدیگر اشاره شده است. مانند: تفسیر المیزان و الکاشف از تفاسیر شیعه و تفسیر روح المعانی و المنار از تفاسیر اهل سنت؛ اما بررسی مستقل و همه جانبه با تنظیم منطقی مباحث در بین فریقین جز در یک مورد نیافتیم، کتاب: تفسیر تطبیقی از آقای دکتر فتح الله نجارزادگان. که پنج آیه اول سوره تحریم را بطور تطبیقی بین فریقین تفسیر نموده است.

اهداف تحقیق:

هدف ما در این رساله به عنوان یک انسان مسلمان انجام وظیفه شرعی و پاسخ مثبت گفتن به ندای آسمانی قرآن کریم است که همه انسان‌ها را به تدبیر و تفکر در خویش و معارف بلندش فراخوانده است، تا هر انسانی از دریای موج و خروشان قرآن قطره‌ای برگیرد و ره توشه آخرت خویش سازد. تمام سوره‌ها و آیه‌های قرآن کریم در بر دارنده معارف بسیار عالی انسان ساز است. بر انسان لازم است آنها را بشناسد و به دستورات آن عمل نماید. یکی از سوره‌های قرآن کریم سوره مبارکه تحریم است. در آن دستورا لعمل‌های زیبایی برای مسلمانان بیان شده که لازم است بررسی و بیان گردند و مورد عمل واقع شوند. به این جهت لازم دانستم در این سال ۱۳۸۵ که به نام پیامبر اعظم (ص) مزین گردیده این سوره را که درباره پیامبر اعظم (ص) است، بصورت تطبیقی مورد بحث و بررسی قرار داده و از این راه به خدای متعال و رسول خدا (ص) و اهل بیت طاهرینش (ع) تقرب جویم.

روش تحقیق:

روش تحقیق در این رساله توصیفی تحلیلی می‌باشد. اما روش گردآوری مطالب به صورت کتابخانه‌ای صورت گرفته است.

ب: تعریف مفاهیم**سبب نزول سوره:**

سبب جمع اسباب است و در معانی زیر به کار می‌روند:

ریسمان^۱، بند، سبب، عامل، علت، انگیزه، وسیله معیشت یا امرار معاش^۲ و هر چه بدان به دیگری پیوسته شود، پیوند خویشاوندی، حیات، ناحیه و راه، باعث و موجب، دستاویز، ابزار و آلت و امثال آن.^۳
مرحوم طبرسی می‌نویسد: سبب عبارت از هر چیزی است که می‌توان بوسیله آن به هدف رسید. و از این جهت است که به ریسمان و راه و در، سبب می‌گویند.^۴

کاربرد سبب و اسباب در قرآن

سبب و اسباب در قرآن به معانی مختلف آمده است.

- ۱- بمعنای ریسمان و هر چیزی که می‌توان به وسیله آن به چیزی دست یافت.^۵
- ۲- به معنای وسیله و ابزار و یا طریق و راه.
- ۳- پیوند و خویشاوندی.
- ۴- به معنای ابواب و درها.
- ۵- به معنای طرق و راه‌ها.

معنای اصطلاحی:

اسباب نزول عبارت است از اموری که یک یا چند آیه و یا سوره‌ای در پی آن‌ها و به خاطر آن‌ها نازل شده و این امور در زمان نبوت رسول اکرم (ص) روی داده است. و به عبارت دیگر:
(الف) حادثه‌ای که نسبتاً مهم، جالب و یا سخت، خطرناک و یا زشت بود، روی می‌داد.
(ب) یا مردم سئوالاتی را با رسول اکرم (ص) در میان می‌گذاشتند.
(ج) یا اوضاع و شرایطی برای مسلمانان پدید می‌آمد که باید موضع‌گیری آن‌ها در برابر این اوضاع و شرایط مشخص می‌گردید.
و در نتیجه به دنبال این امور، آیات و یا احیاناً سوره‌هایی نازل می‌شد. این آیات و سوره‌ها مطالبی را درباره آن حادثه و یا در جهت پاسخ به سئوالات مردم و یا تعیین موضع مسلمین بیان می‌کرد و بالاخره نزول این آیات و سوره از این گونه امور ریشه می‌گرفت.^۱ و بطور کلی آیات قرآن به دو دسته تقسیم می‌شود:
۱- آیاتی که نزول آن‌ها به سبب خاصی نبوده است بلکه به خاطر هدایت مردم و ارشاد عموم انسان‌ها نازل شده‌اند.

الخلیل بن احمد الفراهیدی. کتاب العین: تحقیق: عبدالحمید هندوای، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۲۰۰۳م، ۱۴۲۴هـ چاپ اول، ج ۲، ص ۲۰۷؛ راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، تحقیق: صفوان عدنان داوودی، بیروت، الدار السامیه، ۱۴۲۴هـ ق، ۱۳۸۶ هـ ش، چاپ سوم، ص ۳۹۱.

۱. آذر تاش آذرنوش، فرهنگ معاصر عربی- فارسی، تهران، نشر نی، ۱۳۸۳، چاپ چهارم، ص ۲۷۴.

۲. محمد باقر حجتی، اسباب النزول، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۱، چاپ هشتم، ص ۱۷.

۳. امین الاسلام ابی علی الفضل بن حسن الطبرسی، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، بیروت، موسسه الاعلمی، للمطبوعات، ۱۴۱۵، ۱۹۹۵، ج ۷، ص ۱۳۲.

۴. حج، ۱۵.

۵. محمد باقر حجتی، اسباب النزول، ص ۲۰.

۲- آیاتی که نزول به انگیزه‌ای خاص بوده است. بسیاری از آیات و یا سوره‌های قرآن ناظر به حوادث و رخدادهایی بوده که در طول مدت بعثت پیامبر (ص) به وقوع می‌پیوسته یا سوالی از حضرت می‌شده، و در حقیقت زمینه‌هایی به وجود می‌آمده تا آیه یا آیات، بلکه سوره‌ای نازل گردد. به این شرایط و زمینه‌ها سبب یا شأن نزول می‌گویند.^۱

اهمیت سبب نزول

اسباب نزول از مهم‌ترین دانش‌هایی است که در فهم قرآن کریم نقش اساسی دارند. واحدی در اهمیت سبب نزول می‌گوید: بدون دانستن شأن نزول نمی‌توان قرآن را تفسیر کرد.^۲

راه شناخت سبب نزول

واحدی در این باره می‌گوید: گفتار درباره اسباب نزول کتاب، روا نیست مگر به روایت و شنیدن از کسانی که خود شاهد نزول بوده‌اند و بر اسباب نزول واقف بوده و از علم آن بحث کرده.^۳

تعریف لغوی تفسیر

تفسیر مصدر باب تفعیل از ماده «فسر» است در لغت به چند معنا آمده است: بیان، ابانه،^۴ جدا کردن^۵ بیان و توضیح دادن شیء،^۶ پیدا و آشکار ساختن امر پوشیده،^۷ کشف معنای معقول،^۸ اظهار معنای معقول.^۹

حسین جوان آراسته، درس نامه علوم قرآنی، قم، مرکز نشر دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۸، چاپ سوم، ص ۹۵، تاریخ قرآن زامبار، ص ۶۲۶

ابن الحسن علی بن احمد الواحیدی النیشابوری، اسباب النزول، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۱۳۶۲ هـ چاپ دوم، ص ۴، اسباب نزول واحدی، ص ۴

ابی الفضل جمال الدین محمد بن مکرم ابن منظور، لسان العرب، قم، نشر ادب انحوزه، ۱۴۰۵ هـ ج ۵، ص ۵۵، فخر الدین طریحی، مجمع البحرین، تحقیق: احمد الحسین، بیروت، داراحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ هـ ۱۹۸۳ م، چاپ دوم، ج ۳، ص ۴۳۸

مجدالدین محمد بن یعقوب الفیروز آبادی، قاموس المحيط، تحقیق: محمد عبدالرحمن المرعشی، ۱۴۲۲ هـ ۲۰۰۱ م، ص ۴۲۵، محب الدین ابی فیض السید محمد مرتضی الحسین الواسطی الزبیدی الحنفی، تاج العروس، دارالفکر، ج ۳، ص ۴۷۰

عبدالرحیم ابن عبدالکریم صفی پور، منتهی الارب، انتشارات کتاب خانه سنایی، ج ۳، ص ۹۶۴، علی اکبر دهخدا، لغت نامه دهخدا، تهران دانشگاه تهران، ۱۳۴۱ هـ ج ۳۵، ص ۲۵۲

ابی الحسین احمد بن فارس بن زکریا الرازی، معجم مقاییس اللغة، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۱۴۲۰ هـ ۱۹۹۹ م، چاپ اول، ج ۲، ص ۳۵۵

^۸ تاج العروس، ج ۳، ص ۴۷۰، قاموس المحيط، ص ۴۲۵، لسان العرب، ج ۵، ص ۵۵

^۹ تاج العروس، ج ۳، ص ۴۷۰

^{۱۰} مفردات الفاظ القرآن، ص ۳۶۶، منظور از معنای معقول مفاهیمی است که با عقل درک می‌شود، علی اکبر بابایی، غلام علی عزیزی کیا، مجتبی روحانی زاد، روش شناسی تفسیر قرآن کریم، تهران، پژوهشکده خوزه و دانشگاه، ۱۳۷۹، چاپ اول